

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XII, св. 7—10.

БЕОГРАД, 1962.

СА Д Р Ж А Ј

	Страна
1. М. Стевановић: Придевска служба трпног придева од глагола који немају тог облика	201—208
2. Голуб Добрашиновић: Неке језичко-стилске одлике Матавуљеве прозе	209—232
3. А. Пецо: Акценат именица женског рода типа <i>вдда, кдза</i> . .	233—245
4. Др Д. Барјактаревић: Слово ј у Србији пре Вука .	246—251
5. Олга Банковић-Тодоровић: Белешке о језику и стилу Јакова Игњатовића у роману „Васа Решпект“ . . .	252—269
6. Берислав М. Николић: Акценат изведених именица у српскохрватском језику	270—279
7. Језишке поуке	280—286
8. Регистар	287

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник дописник др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

Штампа: Издавачка установа „Научно дело“, Београд, Вука Караџића бр. 5.

СЛОВО Ј У СРБИЈИ ПРЕ ВУКА

У манастиру Студеници налазе се три писма која датирају из првог српског устанка. Једно од њих написао је капетан Радич Петровић, командант пазарске нахије, у Камењанима (близу Ушћа на Ибру) 1806. г. и упућено је манастиру Студеници; друго је написао Карађорђе у Тополи 1807. године, а упућено је, исто тако, манастиру Студеници; а треће је, пак, као тапију, издао Правитељствујушчи совјет сербски студеничком калуђеру Мелентију Симеоновићу, 27. априла 1808. г. у Београду. Испод текста с десне стране потписан је Правитељствујушчи совјет, а испред тога је у црвени восак утиснут печат Совјета. Иначе, писмо је написано на лепој хартији и има четрнаест (14) редака, а његов текст гласи:

„Даје се на знање свакоме да јесте калуђер Мелентије купио у Београду кућу надобош под № 59 у књ. I за 600 гроша, тј. словом... гроша; и положио све новце у касу народну. На кое даесе њему ово писмо, да свак знаде, дае отац Мелентије оте куће прави домаћин и дае може по својој вољи держати, и продати, и да се нитко нема у поменућу кућу мешати разве његови наследници, и кому он при смерти остави у тестаменти.

Дано у Београду 27 Априлија 808.

(М. П.) Правитељствујушчи совјет народни сербски“.

Калуђер Мелентије, приликом препродаје ове куће, дописао је испод горњег текста још четири ретка чија је садржина: „долу подписати аз јеромонах Мелентиј Симеоновић продајем кућу под номером 59 калуђерима манастира Студенице за 800 гроша, и моим печатом потверђујем за бољше верованије маја 31-ог 808.“ (Види приложени снимак).

Ова писма значајна су не само као историјски документи из времена када се стварала Србија борбом српског народа за осло-

Да би се ово питање могло што боље објаснити, потребно га је посматрати у оквиру других ортографских промена код Вука због тога што извесни моменти доприносе правилнијем закључивању и о појави ортографског знака у ћирици код Срба.

Познато је да Вукова Писменица из 1814. г. садржи углавном оно што је Мркаљ предлагао и Вук каже: „Не могу друге азбуке употребити него Меркаилове, јербо за сербски језик, лагша и чистија не може бити“ (Вук, Писменица, 1814. г., стр. 9). Иако, Вук тако каже, ипак ће касније он одступити од Мркаљева предлога јер место Мркаљева *иѣ* за *ћ* већ отпочетка пише ово слово, а осим тога *ј* већ у Писменици бележи уобичајеним знаком *ѣ*, а вокално *р* са „пропратним *е*“ (*ер*).

Питање ортографије посматрано кроз Вуков предлог у Писменици, у основи, не иде даље од Мркаљева предлога, или боље речено: све је засновано на Мркаљеву нацрту. Но, и поред таквог стања, значајно је то што питање реформе нашега дотадашњег писма добива нову физиономију у граматички које дотада наш језик није имао. Охрабрен похвалом своје Писменице од Добровског, Вук је осетио да његове позиције нису баш слабе и то га је, без сумње, подстакло да остане доследан у својим поставкама и да реформу писма изведе до краја.

Прво издање Рјечника 1818. г. показује да је Вук много мислио о променама у писму и резултат напора у том правцу несумњиво представља реформа дата у целини у Предговору Рјечника где је Вук употребио *ђ*, *љ*, *њ*, *ј* и *џ* (Вук, Рјечник, Предговор првом издању XXXVI). То је била права револуција, а нарочито због *ј* „узетог из латиничког писма“, мада је Вук дао образложење о свом раду у том погледу. Посебно о знаку *ј* он каже: „Тако је исто потребно *ј* условенском езику [мислећи ваљда на славјаносербски], н. п. кад се пише у имен. *сѣруя*, *Троя*, *судѣя* у вин. *сѣрую*, *Трою*, *судѣю* требало би и дат. писати *сѣруји*, *Троји*, *судѣји*, а не *сѣруи*, *Трои*, *судѣи*“ (Вук, Рјечник, I изд., Предговор XXXVI).

Како су реаговали носиоци културног живота у Војводини на Вукове новине, познато је. За нас је овом приликом занимљиво, и значајно, како је Вук дошао на идеју за све ове новине.

Пре свега, познато је да је Вук готово свуда имао обрасце које је или потпуно прихватао или их је у извесној мери дотерао дајући им одређену вредност. Укратко, Вук је у потпуности при-

хватио Мркаљев предлог о избацивању свега што је непотребно из ондашњег писма. Исто тако прихватио је знаке за *ђ*, *ћ*, *џ*. О првом знаку каже се да га је примио од Л. Мушицког, али не треба заборавити неке старије моменте који су могли послужити као полазна тачка и стилизацијом дати знак *ђ*. Конкретно, крајем XVIII века у Македонији Ђурчин Кокале у свом дневнику употребљава сличан знак за глас *ђ* (в. А. Белић, Галички дијалекат, прилози, снимци, а о том дневнику говори и др Александар Матковски). Да ли је овај знак био познат Л. Мушицком или није, тешко је рећи, али нека варијанта његова, без сумње, послужила му је за израду оног што је предложио Вуку, тј. *ђ*. Знак за *ћ* не представља, у ствари, ништа ново, јер је то стари, мало стилизованији, знак који је и Доситеј веома популарисао употребљавајући га не само за *ћ* него и за *ђ*. Исто тако знак за *џ* не представља ништа ново (в. Ф. Миклошић, *Vergleichende Grammatik der sl. Sprachen*, 297). Вукова заслуга је у томе што је уведећи га у живот старом или позајмљеном знаку дао одређену гласовну вредност. Сем тога Вукову инвентивност у овом послу показују знаци *љ*, *њ* где је извршио спајање полугласника са *л*, *н*.

Сви ти нови моменти, ипак, нису много узбуђивали ни цркву ни књижевне кругове у односу на појаву латиничког *j* међу ћириличким знацима. Латиничко *j* представљало је праву и велику новост која је, по схватању Вукових противника, угрожавала национална и верска обележја и припадност те се подигла права бура против Вука и његова рада и на њега се сручила читава бујица разних невоља. Несрећа Вукова била је и у томе што није увек говорио чиме се, одакле и када послужио или помогао у раду. Додуше, не може му се за то много замерати, јер у његово време то и није увек било најважније. Али, оставимо то. За нас је битно да утврдимо откуда латиничко *j* код Вука, тј. да ли га је он могао негде раније видети у употреби код Срба, да га касније прихвати и да као своје.

Из бурног времена првог српског устанка немамо докумената који би нам могли помоћи да осветлимо питање употребе *j* у Србији — први пут. Једини извор из тог времена је Вуково дело „Правилствујушчи совет сербскии (за времена Карађорђева или отимање ондашњијех великаша око власти)“ (Беч 1860. г.). Из овог дела може се видети неколико момената који помажу објашњењу

овог питања, али мора се напоменути да је Вуково причање каткад несређено јер прескаче године, па се враћа или оставља празнине, те то каткад отежава праћење по којег момента и доношење закључка.

Пошто ова „*Таија*“ потиче од Совјета, а будући да Вук говори о том времену и личностима из њега, разумљиво је да се највише може веровати оном што Вук у њему износи, утолико пре што сâм каже да је 1808. г. био у Београду. Према томе, дакле, да би се објаснило откуда латиничко *j* у документу који је Совјет издао, треба поћи баш од састава Совјета, односно од секретара и писара у њему.

По Вукову причању 1807. г. секретар Совјета био је Божо Грујовић, родом из Руме. Као правник живео је у Русији од 1804. г. одакле је дошао у Србију и променио своје име — Теодор Филиповић — у Божо Грујовић (Вук, Правитељствујушчи совјет, 2). За време секретарства Б. Грујовића у Совјету је био писар Јеремија Гагић, „трговац из Земуна“ (Вук, Прав. совјет, 7). Гагић је у звању писара Совјета 1807. г. ишао с Петром Чардаклијом и другим депутатима у Каравлашку државним пословима. Пошто је Грујовић исте године умро (1807), секретари Совјета постали су Јеремија Гагић и Иван Југовић, родом из Сомбора, за кога Вук каже да је карловачки професор и да се раније звао Јован Савић (Вук, Прав. совјет, 9). Према Вукову казивању писари Совјета 1808. г. били су Иван Југовић и Михаило Грујовић, родом из Руме (Вук, Прав. совјет, 17). Будући да је Југовић претходне године био секретар Совјета, биће да је на тој дужности био и 1808. г., а Грујовић је био у звању писара, тј. с мањим дужностима и одговорностима. Осврт на секретара Совјета и писаре његове значајан је због тога што открива ближе везе са латиничким писмом. Како се види, секретари Совјета до 1809. г. били су Срби из Аустро-Угарске (Рума, Земун, Сомбор). Ако се, упоредо с овим, узме у обзир и став Јована Рајића према латиничком знаку *j*, јер га и код њега има у рукописима, може се претпоставити да су секретари и писари Совјета, родом из крајева под Аустро-Угарском, могли имати исти став као и Рајић. Како је 1808. г. секретар Совјета био И. Југовић, а писар Мих. Грујовић, што се види, како Вук износи, по Карађорђеву писму од 8. јуна 1808. г. упућеном Петру Добрњцу, треба утврдити који би од њих могао бити писац овог

писма — тапије. Постоји неколико момената којима се, по моме мишљењу, ово може објаснити:

а) Стилизација писма показује да је аутор његов добро владао ондашњим књижевним језиком, мада то није било лако због његове природе. То упућује на Југовића као ученог човека, „карловачког професора“, који је познавао све особине писма и језика, те тај моменат иде у прилог претпоставци да је „тапију“ он написао, а не Мих. Грујовић.

б) Однос Вуков према људима у Совјету води закључку да је он највише поштовања и симпатија имао према Југовићу. Био је с њим често. Чак су неко време заједно и становали. Самим тим Вук је код њега могао видети употребу латиничког *ј*, а касније, када се нашао на путу реформаторског рада, прихватио је то.

с) Како се види из Вукова причања, нико од писара у Совјету није имао утицаја на совјетнике као Југовић; био је близак и Карађорђу и све је држао у својим рукама. Сви писари, дакле, били су мањег ранга и мало је вероватноће да су обављали такве послове где се стављао печат Совјета.

С обзиром на изнесене моменте, може се рећи да је Вук и за употребу латиничког *ј* имао неки узор, а битно је и то што клица тога лежи у Совјету, што се види из ове „тапије“. Да је Вук указао на извор или на човека који му је дао идеју за употребу латиничког *ј*, вероватно би отклонио многе незгоде како личне тако и друге природе што је продужавало борбу за језик и ортографију. Конкретно, ни Стратимировић ни његови помагачи не би имали смелости да прогласе Совјет антисрпским и антиправославним телом, а сем тог: Вук би учинио велику услугу јединству Срба и Хрвата истичући да баш Совјет предњачи у томе. И доиста слово *ј* је у свом документу први у Србији употребио Правитељствујушчи совјет, односно његов секретар, учени Србин Иван Југовић.

Др Д. Барјактаревић